

FIZYCZNA NIEOBECNOŚĆ OJCA W ŻYCIU RODZINY A ROZWÓJ DZIECKA

Grzybowski Patryk, Kwoka Natalia

I rok II stopień, Pedagogika

Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów

Dr Beata Anna Zięba

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia skutki fizycznej nieobecności ojca mające wpływ na rozwój dziecka. W pierwszej części zawarto konsekwencje pobytu ojca odbywającego karę pozbawienia wolności w izolacji penitencjarnej, w drugiej części opisano następstwa wynikające z emigracji zarobkowej ojca, natomiast w trzeciej opis prawidłowo realizowanej roli ojca. Treści zawarte w artykule stanowią przegląd literatury i badań oraz wnioski podkreślające znaczenie obecności ojca w rozwoju dziecka.

SŁOWA KLUCZOWE

izolacja penitencjarna, emigracja zarobkowa, rola ojca, rozwój dziecka

TREŚĆ ARTYKUŁU

Rodzinę można traktować jako pierwotną grupę, która powstała w wyniku samodzielnego wyboru partnera, a także spełnia wymagania stawiane przez społeczeństwo dotyczące m.in. zawarcia formalnego związku małżeńskiego czy też starania się o potomstwo¹. „Krańcowo rozwoju emocjonalnego, moralnego, społecznego otwiera się i zamyka w rodzinie”², natomiast więź rodzicielska łącząca rodziców z dziećmi stanowi podstawę wychowania rodzinnego³. Współcześnie ojciec odgrywa znaczącą rolę w rozwoju dziecka, jednakże pełnienie w rodzinie określonych funkcji jest trudniejsze jeżeli odbywa się w ograniczonym zakresie np. w skutek izolacji penitencjarnej lub emigracji zarobkowej. Przestrzeń wychowawcza panująca w danym środowisku

¹ Tyszka Z., Socjologia rodziny, Warszawa 1974, s. 57.

² Zaborowski Z., Koncepcja rozwoju społecznego, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1969, nr 2, s. 153.

³ Maciaszkowa J., O współżyciu w rodzinie, Warszawa 1980, s. 9.

rodzinnym pomaga w kształtowaniu poczucia własnej tożsamości każdego z jej członków, co znacząco wpływa na formowanie młodego pokolenia⁴.

A. Szymanowska wskazuje, że **spośród** skazanych ojcami jest ok. 43,1% odbywających karę pozbawienia wolności⁵. Zdaniem S. Sakowicza dzieci zdecydowanie bardziej cierpią w związku z rozłąką niż ich aresztowani ojcowie⁶. Pracownicy służby zdrowia, a także nauczyciele twierdzą, że u dzieci, których ojcowie trafili do zakładu karnego zaczęły bardzo często występować niepokojące objawy m.in. brak koncentracji, moczenie nocne, uczucie nieszczęścia, a nawet depresja. Według B. Kielbasy „należy stwierdzić, że karę pozbawienia wolności często odbywają osoby, które mają specyficzne deficyty z racji zaburzeń systemu rodzinnego, w którym wzrastały”⁷, co powoduje powielanie ich we własnych rodzinach na skutek nieznanego innego, prawidłowego wzorca. Do najpoważniejszych zaburzeń można zaliczyć: łatwość reagowania agresją, nieufność w kontaktach z innymi ludźmi, zaniżoną samoocenę, nieumiejętność interioryzacji norm społecznych i prawnych⁸. J. Rembowski opierając się na badaniach L. Stolza stwierdza, że „dzieci odseparowane od ojca były mniej zależne od innych, lecz zdradzały niepokojące objawy napięć emocjonalnych, a podczas zabawy miały trudności w nawiązywaniu kontaktu z rówieśnikami”⁹, charakteryzowały się także większą agresją wobec dorosłych niż dzieci przebywające na stałe ze swoimi ojcami. Również G. Bach twierdził, że dzieci odseparowane od ojców mające ograniczony kontakt z ojcem „były słabiej przystosowane do życia, wykazały tendencje do tworzenia idealistycznego obrazu ojca, były opóźnione w

---

⁴ Olearczyk T. E., Sieroctwo i osamotnienie. Pedagogiczne problemy kryzysu współczesnej rodziny, Kraków 2008, s. 44.

⁵ Szymanowska A., Więzienie i co dalej, Warszawa 2003, s. 24.

⁶ Sakowicz T., Dziecko w rodzinie naznaczonej przestępczością rodziców [w:] Człowiek w obliczu trudnej sytuacji życiowej, Kałdon B., Kurlak I. (red.), Sandomierz-Warszawa 2011, s. 62.

⁷ Kielbasa B., Wpływ determinantów rodzinnych, środowiskowych i instytucjonalnych na funkcjonowanie osób pozbawionych wolności, Świat Problemów, 2007, nr 11, s. 4.

⁸ Kielbasa B., Wpływ determinantów rodzinnych, środowiskowych i instytucjonalnych na funkcjonowanie osób pozbawionych wolności, Świat Problemów, 2007, nr 11, s. 5.

⁹ Stolz L. M., Father relation of war born children., California 1954 [cytat za:] Rembowski J., Więzi uczuciowe w rodzinie. Studium psychologiczne, Warszawa 1972, s. 22.

nabywaniu wiedzy o roli mężczyzny w życiu; ponadto były także bardziej uparte, agresywne, bojaźliwe, mniej odważne”¹⁰. Podobne wnioski przedstawił P. Tiller podając, że w wyniku odseparowania od ojca „synowie bardziej niż córki (...) tracą kontakt społeczny z grupą i mają większe trudności w przystosowaniu się do życia w szkole”¹¹. Badania dotyczące dietyności osadzonych mężczyzn przeprowadził także S. Bębas, który powołuje się na słowa Jana Pawła II apelującego do rodziców będących w izolacji więziennej, że „ich świadectwo jest ważne (...) dlatego, ażeby człowiek, który się z nich rodzi i wychowuje, wszedł bez wahania czy zwątpienia na drogę dobra, jakie jest wpisane w jego serce (...)”¹².

Liczne negatywne skutki w rozwoju dziecka powoduje też migracja zarobkowa rodziców rzutując w ten sposób na sytuację opiekuńczo-wychowawczą dzieci. Badania wskazują, że życie rodzin emigracyjnych składa się z dwóch cyklicznych faz: na pierwszą składa się pobyt ojca w domu i związane z tym poczucie zadowolenia, bezpieczeństwa, pełności i dzielenia się obowiązkami, zaś na drugą pobyt poza domem, a zatem tęsknota, zmiana modelu rodziny, poczucie osamotnienia. „Długotrwała i powtarzająca się nieobecność ojca w rodzinie kształtuje matrycentryczny model rodziny oraz specyficzny podział obowiązków”¹³. Skutkuje to zwiększoną swobodą w zachowaniu dzieci prowadzącą do osiągnięcia niższych wyników w nauce szkolnej niż u dzieci z rodzin pełnych. „Wyjazdy są powodem osamotnienia dzieci, osłabiają ich poczucie bezpieczeństwa, rozluźniają więzi rodzicielskie, są też przyczyną przeciążenia obowiązkami pozostałego z dziećmi współmałżonka

---

¹⁰ Rembowski J., *Więzi uczuciowe w rodzinie. Studium psychologiczne*, Warszawa 1972, s. 22.

¹¹ Tiller P. O., *Father abstinence and personality development In saflor families*, Nordisk Psychology Monograph Series, Oslo 1958, nr 9, s. 115-137 [cytat za:] Rembowski J., *Więzi uczuciowe w rodzinie. Studium psychologiczne*, Warszawa 1972, s. 22.

¹² Jan Paweł II, *Rodzina, co mówisz o sobie?*, Kraków 1995 [cytat za:] Bębas S., *Rodzinne uwarunkowania więźniów [w:] Zagadnienia readaptacji skazanych*, Kozaczuk F. (red.), Rzeszów 2009, s. 192.

¹³ Danielewicz W., Izdebska J., Krzesińska-Żach B. (red.), *Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym*, Białystok 2001, str. 79.

oraz niektórych dzieci”¹⁴. Rozłące towarzyszyła najczęściej tęsknota, obawa o rodzica, lzy. „Dzieci najbardziej tęsknią bezpośrednio po wyjeździe rodzica, ale jego brak odczuwają też podczas świąt, uroczystości rodzinnych, gdy pojawiają się problemy rodzinne, gdy dochodzi do konfliktu z matką¹⁵. Rodzina, w której ojciec wyjeżdża w celach zarobkowych za granicę przeżywa trudne chwile, odczuwają to najbardziej dzieci w wieku szkolnym, dla których stanowi on osobę znaczącą, a przyzwyczajenie się do jego braku wiąże się z nabyciem umiejętności adaptacyjnych. Nieobecność jednego z wzorców osobowych przyczynia się do niewłaściwej interpretacji roli żony, matki, męża, ojca w dorosłym życiu dzieci wywodzących się z rodzin emigracyjnych¹⁶. Osłabienie kontaktów i bliskości z ojcem powoduje zaburzenia w rozwoju społecznym i psychofizycznym, może także prowadzić do lęku przed opuszczeniem przez najbliższych, uczucia odrzucenia, czy też pojawienie się stanów depresyjnych i pesymizmu¹⁷.

Rola ojca w życiu dziecka jest bardzo ważna i niemożliwa do zastąpienia. „Jego zadaniem jest zapewnienie godnego funkcjonowania rodzinie, ale też zadbanie o jej przyszłość”¹⁸. Ojciec powinien udzielać moralnego wsparcia i umacniać autorytet matki u dzieci, a nie ją zastępować. „Ojciec nie musi nieustannie być przy matce, jednakże powinien często przebywać z dzieckiem, aby uznawało jego autorytet”¹⁹. Mężczyzna pełniąc rolę ojca bierze udział w procesie rozwoju dziecka oddziałując na nie poprzez modelowanie, naśladownictwo czy identyfikację, czyli tzw. psychologiczne mechanizmy

---

¹⁴ Danielewicz W., Izdebska J., Krześcińska-Żach B. (red.), Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym, Białystok 2001, str. 79.

¹⁵ Danielewicz W., Dziecko w rodzinie rozłączonej [w:] Wymiary dzieciństwa: problemy dziecka i dzieciństwa w zmieniającym się społeczeństwie, Bińczycka J., Smolińska-Theis B. (red.), Kraków 2005, s. 139.

¹⁶ Danielewicz W., Izdebska J., Krześcińska-Żach B. (red.), Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym, Białystok 2001, str. 79.

¹⁷ Pieukt-Burzyńska S., Emigracja zarobkowa rodziców a zaburzenia w funkcjonowaniu dzieci [w:] Rodzice i dzieci w różnych systemach rodzinnych, Janicka I. (red.), Kraków 2010, s. 49.

¹⁸ Wolicki M., Podstawowe wymiary ojcostwa [online], [dostęp: 18.03.2017] dostępny w Internecie: <http://www.pedkat.pl/images/czasopisma/po1/art06.pdf>, s.11

¹⁹ Winnicott D. W., The child and the family. First relationship, Londyn 1957, s. 95 [cytat za:] Rembowski J., Więzy uczuciowe w rodzinie. Studium psychologiczne, Warszawa 1972, s. 21.

uczenia się. Ponadto tworzy odpowiednią atmosferę wychowawczą, dba o konsekwencję w przestrzeganiu zasad i stanowczości²⁰.

Podsumowując, niesłuszna jest opinia, że ojciec pełni niewielką rolę w wychowaniu dzieci. Jego fizyczna nieobecność w życiu dziecka wiąże się z licznymi negatywnymi konsekwencjami, które rzutują nie tylko na jego aktualne funkcjonowanie, ale mają również znaczący wpływ na rozwój i funkcjonowanie w dorosłym życiu. Pobyt ojca w zakładzie karnym lub jego emigracja zarobkowa powodują osłabienie więzi rodzinnej z dzieckiem, utratę autorytetu oraz często wywołują zaburzenia w zachowaniu dziecka takie jak lęk, agresja, niepokój itp. W ostatnich latach rola ojca rozpatrywana jest w nowej perspektywie. „Pod wpływem zachodzących zmian w społeczeństwie ojciec rezygnuje z dominującej roli i staje się partnerem i przyjacielem żony i dzieci. Wobec tego pojawiają się nowe funkcje”²¹. Czynna obecność ojca w życiu dziecka, a zatem wspólne spędzanie czasu, odrabianie lekcji, zabawa sprawiają, że dziecko otrzymuje prawidłowy wzorzec mężczyzny (ojca, męża) oraz potrafi budować prawidłowe relacje nie tylko w rodzinie, ale również w życiu społecznym. Na podstawie przedstawionych treści można wnioskować, że warunkiem prawidłowego rozwoju dziecka jest obecność i zaangażowanie ojca w proces wychowania.

---

²⁰ Majorczyk M., Współczesna rodzina jako środowisko wychowawcze (socjalizacyjno-enkulturacyjne) [online], (dostępne 18.03.2017) dostępne w Internecie: http://www.wydawnictwa.pwsz.edu.pl/files/SCL/nr_8/s.023-040.pdf, s.32

²¹ Majorczyk M., Współczesna rodzina jako środowisko wychowawcze (socjalizacyjno-enkulturacyjne) [online], (dostępne 18.03.2017) dostępne w Internecie: http://www.wydawnictwa.pwsz.edu.pl/files/SCL/nr_8/s.023-040.pdf, s.32

BIBLIOGRAFIA

1. Bębas S., Rodzinne uwarunkowania więźniów [w:] Zagadnienia readaptacji skazanych, Kozaczuk F. (red.), Rzeszów 2009, s. 192.
2. Danielewicz W., Dziecko w rodzinie rozłączonej [w:] Wymiary dzieciństwa: problemy dziecka i dzieciństwa w zmieniającym się społeczeństwie, Bińczycka J., Smolińska-Theis B. (red.), Kraków 2005, s. 139.
3. Danielewicz W., Izdebska J., Krzesińska-Żach B. (red.), Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym, Białystok 2001, str. 79.
4. Jan Paweł II, Rodzina, co mówisz o sobie?, Kraków 1995.
5. Kielbasa B., Wpływ determinantów rodzinnych, środowiskowych i instytucjonalnych na funkcjonowanie osób pozbawionych wolności, Świat Problemów, 2007, nr 11, s. 4.
6. Maciaszkowa J., O współżyciu w rodzinie, Warszawa 1980, s. 9.
7. Olearczyk T. E., Sieroctwo i osamotnienie. Pedagogiczne problemy kryzysu współczesnej rodziny, Kraków 2008, s. 44.
8. Pieukt-Burzyńska S., Emigracja zarobkowa rodziców a zaburzenia w funkcjonowaniu dzieci [w:] Rodzice i dzieci w różnych systemach rodzinnych, Janicka I. (red.), Kraków 2010, s. 49.
9. Sakowicz T., Dziecko w rodzinie naznaczonej przestępczością rodziców [w:] Człowiek w obliczu trudnej sytuacji życiowej, Kałdon B., Kurlak I. (red.), Sandomierz-Warszawa 2011, s. 62.
10. Stolz L. M., Father relation of war born children., California 1954.
11. Szymanowska A., Więzienie i co dalej, Warszawa 2003, s. 24.
12. Tiller P. O., Father abstinence and personality development in sailor families, Nordisk Psychology Monograph Series, Oslo 1958, nr 9, s. 115-137.
13. Tyszka Z., Socjologia rodziny, Warszawa 1974, s. 57.
14. Zaborowski Z., Koncepcja rozwoju społecznego, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1969, nr 2, s. 153.

15. Winnicott D. W., The child and the family. First relationship, Londyn 1957, s. 95.

Źródła internetowe:

- Wolicki M., Podstawowe wymiary ojcostwa [online], [dostęp: 18.03.2017] dostępny w Internecie:
<http://www.pedkat.pl/images/czasopisma/po1/art06.pdf>, s.11 Majorczyk M.,
- Współczesna rodzina jako środowisko wychowawcze (socjalizacyjno-enkulturacyjne) [online], (dostępne 18.03.2017) dostępne w Internecie:
http://www.wydawnictwa.pwsz.edu.pl/files/SCL/nr_8/s.023-040.pdf, s.32